

SİNOP'TA YAŞAYAN HİDİRELLEZ KUTLAMALARI*

Hidirellez Celebrations Living In Sinop

Doç. Dr. Songül ÇEK**

ÖZ

Kutlamalar, törenler, şenlikler ve bunlara ilişkin uygulamalar kültürel hayatın biçimlenmesinde ve devam ettirilmesinde etkili araçlardır. Bunlardan biri olan Hidirellez, yüzyıllar içinde ortak paylaşım temelinde kazandığı yeni anlamlarla kültürel birikime katkı sağlamakta ve canlı şekilde yaşatılmaktadır. Hidirellez kutlamalarının paylaşma, aç doyurma, bolluk dileme, birleşme ve uyum içinde olma, birlikte eğlenme ve oyun oynama, yarışma gibi bugün giderek azalan ancak gelecekte ihtiyacı çok açık şekilde hissedilecek olan temaları korunmaktadır. Hem Türk dünyasında hem farklı adlarla (St. George, Aya Yorgi...) çeşitli kültürde karşılığı bulunan Hidirellez Sinop'ta zengin bir içerikle kutlanmaktadır. Bölgede Hidirellez, değişen yaşam koşulları içerisinde yeni araçlarla birleşerek varlığını sürdürmüştür. Sinop'un ilçe ve köylerinin kendine has coğrafi ve kültürel niteliklere sahip oluşu Hidirellez kutlamalarının yapısına ve içeriğine de yansımış, pek çok farklı uygulama ve âdet bu çerçevede ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada Sinop'ta yüzyıllardır sürdürülen Hidirellez'in bu güçlü yapısında etkili olan faktörlerin neler olduğu tespit edilmeye; bu çerçevede Hidirellez'in kimler tarafından, hangi mekânlarda, hangi bağlamsal çerçeve içinde, nasıl bir içerikle kutlandığı değerlendirilmeye çalışılmıştır. 2015 yılından itibaren Sinop ve ilçelerinde yapılan mülâkatlarda Hidirellez kutlamalarına dair veriler toplanmıştır. Derleme çalışmaları sırasında mülâkat ve gözlem yöntemleri kullanılmış; ses ve görüntü kayıtları elde edilmiştir. Kapsamlı bir bakış açısı sağlamak için hem Sinop merkezindeki hem de ilçelerindeki Hidirellez kutlamaları ele alınmıştır. Sinop merkezine dair değerlendirmeler Bektaş Ağa köyü üzerinden yapılmıştır. Kutlamalar, şehre yakın olan bu köyde gerçekleştirilmektedir. Çalışmada yer verilen Sinop ilçeleri ise Türkeli, Ayancık, Gerze, Boyabat'tır. Hidirellez'in bu bölgelerde devam ettirilmesinde etkili olan faktörler ele alınmıştır. Bu faktörlerin ilki, Hidirellez kutlamaları için kullanılan mekânların zaman içinde değişen ihtiyaç ve beklentilere göre biçimlenmiş olmasıdır. Zira Hidirellez kutlamalarının mekânı, uygulamaları kadar önemlidir. Mekânlara atfedilen değer ve bunlara ilişkin uygulamalar ile anlatmalar Hidirellez'in içeriğinde geniş yer tutmaktadır. Diğer bir faktör kutlamaların; belediyeler, muhtarlıklar kimi zaman da çeşitli derneklere desteklenmesidir. Bu çerçevede panayırlar ve güreş müsabakalarının organize edilmesi bölgeye maddi anlamda gelir sağlamıştır. Sinop Hidirellez kutlamalarında dikkat çeken niteliklerden bir başkası Hidirellez'in birkaç farklı günde kutlanıyor olmasıdır. Kutlamaların zamanına ilişkin küçük değişimler Hidirellez'in daha geniş bir zamana yayılmasını, daha fazla organizasyonun ortaya çıkmasını ve her birinin farklı adlarla anılmasını sağlamıştır. "Kurtboğan Günü", "Hak Hızır Günü", "türbe yapma", "kacak naynası" bu günlere ve geleneksel uygulamalarına verilen adlardır. Hidirellez kutlamalarının bu çeşitliliği bölgede bu güne bağlılığın bir ifadesi olmakla birlikte güçlü şekilde yaşatılmasında etkili diğer bir faktördür. Bunların yanı sıra sürdürülebilir olma önem taşıyan bir başka nitelik geleneksel bilgiyi koruyan ve aktaran kimselerin kutlamalardaki aktif rolüdür. Yapılan gözlemlerden ve mülâkatlardan edilen sonuca göre Hidirellez'e ait bilginin korunmasını, güne dair âdet ve uygulamaların sürdürülmesini, sözlü anlatmaların yaşamasını ve aktarılmasını sağlayanlar daha çok, bölgenin kadınlardır. Bahsi geçen bu faktörler Sinop'ta Hidirellez kutlamalarının özgün nitelikler kazanmasında etkili olmuştur. Kent merkezlerinden uzaklaşan Hidirellez kutlamalarını bu faktörlerle yeniden biçimlendirmek ve kent kültürüne dâhil edilmesine çalışmak Hidirellez'in gelecek nesiller için de anlamlı bir değerler bütünü olmasını sağlayabilecektir. Bu sayede Hidirellez kutlamalarının kendi içinde dönüşüme açık, ifade çeşitliliğine imkân sağlayan yönü yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde topluluklar arası uyumu da sağlayabilecektir.

Anahtar Kelimeler

Hidirellez, Sinop, geleneksel uygulamalar, kutlama, kültürel mekân.

ABSTRACT

Celebrations, ceremonies, festivals and related practices are effective tools in shaping and maintaining cultural life. One of them, Hidirellez, contributes to the cultural accumulation with the new meanings it has gained on the basis of common sharing over the centuries and is kept alive. The themes of Hidirellez celebrations such as sharing, helping poor people, wishing for abundance, unity and being in a harmony, having fun together and playing games, having competitions, which are gradually decreasing today but which will be felt very

* Geliş tarihi: 11 Eylül 2018 - Kabul tarihi: 13 Mart 2022

Çek, Songül. "Sinop'ta Yaşayan Hidirellez Kutlamaları", *Millî Folklor* 133 (Bahar 2022): 234-246

** Sinop Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Sinop/Türkiye, songul.cek@sinop.edu.tr /songulcekc@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6103-6347.

clearly in the future, are preserved. Hıdırellez, which has its counterpart both in the Turkish world and in various cultures with different names (St. George, Aya Yorgi), is celebrated with a rich content in Sinop. In the region, Hıdırellez has continued its existence by combining with new vehicles in changing living conditions. The fact that the districts and villages of Sinop have unique geographical and cultural characteristics is also reflected in the structure and content of the Hıdırellez celebrations, and many different practices and customs have emerged within this framework. In this study, it has been tried to determine what are the factors affecting this powerful structure of Hıdırellez, which has been carried out in Sinop for centuries; In this context, it was evaluated Hıdırellez was celebrated by whom, in what places, in which contextual framework and with what content. Since 2015, data on Hıdırellez celebrations have been collected during field research in Sinop and its districts. During the compilation studies, interviews and observation methods were used; audio and video recordings were obtained. In order to provide a comprehensive perspective, the celebrations of Hıdırellez both in the center of Sinop and in its districts are discussed. Bektaş Ağa village was taken as a basis for the evaluations of the Sinop center. Celebrations are held in this village, which is close to the city. The Sinop districts included in the study are Türkeli, Ayançık, Gerze, Boyabat. The factors affecting the continuation of Hıdırellez in these regions are discussed. The first of these factors is that the venues used for the Hıdırellez celebrations have been shaped according to the changing needs and expectations over time. Because the venue of Hıdırellez celebrations is as important as its applications. The value attributed to the spaces, their applications and narratives have a large place in the content of Hıdırellez. Another factor is, the celebrations are supported by municipalities, headmans and sometimes by various associations. In this context, organizing fairs and wrestling competitions provides financial income to the region. Another remarkable feature of Sinop Hıdırellez celebrations is that it is celebrated on several different days. Small changes regarding the time of the celebrations enabled Hıdırellez to spread over a wider period of time, the emergence of more organizations, and each of them being called by different names. "Kurtboğan Day", "Hak Khidr Day", "making tombs", "kacak naysası" are the names given to these days and their traditional practices. This diversity of Hıdırellez celebrations is an expression of loyalty to this day in the region, but it is another factor that is effective in keeping it alive. In addition to these, another feature that emerges in being sustainable is the active role of those who preserve and transmit traditional knowledge in the celebrations. In addition, the main factor in sustainability is the active role of those who protect and transmit traditional knowledge in celebrations. According to the results obtained from observations and interviews, it is mostly the women of the region who ensure the protection of information about Hıdırellez, maintaining the customs and practices of the day, and maintaining and communicating verbal expressions. These factors that have been mentioned for Hıdırellez celebrations in Sinop to acquire original qualities. Reshaping the Hıdırellez celebrations, which are moving away from the city centers, and trying to include them in the city culture, will enable Hıdırellez to be a significant value for future generations. In this way, the aspect of Hıdırellez celebrations, which is open to transformation, enabling diversity of expression, will also enable inter-communal harmony at local, national and international level.

Keywords

Hıdırellez, Sinop, traditional practises, celebration, cultural space.

Giriş

Geleneksel hayata ait pek çok âdet ve uygulama kültürler arası yakınlaşmada ve iletişimin artmasında önemli işlevler yüklenmektedir. Halk bilimi unsurları arasında yer alan Hıdırellez kutlamaları da aynı biçimde, hem kutlandığı bölgede hem de farklı bölge ve kültürlerde toplulukları yakınlaştırma, birliktelik sağlama, sosyal iletişimi pekiştirme gibi işlevlere sahiptir. Öne çıkan bu nitelikleriyle ve diğer uluslararası anlamlarıyla kutlanan Hıdırellez, UNESCO tarafından da Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında, 2017 yılında İnsanın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedilmiştir (Oğuz, 2020:41). Anadolu'nun pek çok bölgesinde yüzyıllardan beri kutlanan Hıdırellez Bayramı özü sabit kalmakla birlikte, değişen yaşam koşulları içinde çeşitlenmiş ve yeni anlamlar kazanmıştır. Sinop için de benzeri bir durum söz konusudur. Bu yazıda amaç; Hıdırellez kutlamalarının bahsi geçen bu işlevler çerçevesinde Sinop ve çevresinde nasıl bir görünüm sergilediğini ortaya koymaktır. Hıdırellez'in kimler tarafından, hangi mekânlarda ve bağlamlarda, ne şekilde gerçekleştirildiğini değerlen-

dirmek bu amaca yönelik olacaktır. Aynı zamanda gelecekte de Hıdırellez'in sürdürülebilir olmasının hangi faktörlere bağlı olduğu ele alınacak; bölgede belli organizasyonlar doğrultusunda yürütülen Hıdırellez'de belediyelerin, muhtarlıkların ve bölge kadınlarının Hıdırellez'in şekillenmesindeki katkıları değerlendirilecektir.

Sinop'un her bir ilçesinin farklı coğrafi ve kültürel niteliklere sahip oluşu, bölge insanının farklı zamanlarda farklı ihtiyaçlarla kutlamaya şekil verdiğini göstermektedir. Dolayısıyla yazıda, farklı ilçelerde Hıdırellez'in değişen anlamı ve kutlama biçimlerine yukarıda sözü geçen noktalarda değinilecektir. Yapılan değerlendirmelerde; 2015 yılından itibaren çeşitli zamanlarda Sinop Üniversitesi tarafından desteklenen "Sinop İli Sözlü Edebiyat Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme" adlı Bilimsel Araştırma Projesi verileri kullanılmıştır.¹ Proje öncesi ve sonrasında da Hıdırellez kutlamalarına dair yapılmış derleme verilerinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede Hıdırellez ile ilgili olarak görüşülen kaynak kişi sayısı yaklaşık 65'tir, bu çalışmada 25 kaynak kişinin verdiği bilgiler kullanılmıştır. Derleme çalışmaları sırasında mülâkat ve gözlem yöntemleri kullanılmış, görüntü ve ses kayıtları alınmıştır.

Sinop Merkezde Hıdırellez Kutlamaları

Sinop'un merkezinde ve ilçelerinde Hıdırellez, her yıl kutlanan günlerdendir. Özellikle merkezde Bektaşoğlu köyü, ilçeler arasında Türkeli, Ayancık, Boyabat ve Gerze, Hıdırellez'i yoğun katılımı kutlamaktadır. Pek çok farklı noktada yapılan kutlamalar, her birinin farklı biçimlenmesine neden olmaktadır. Ancak bu farklılaşmalar bir bütünün uyumlu parçaları olarak görülebilir.

Hıdırellez'in Sinop merkezde köklü bir geçmişi ve ayırt edici anlamı vardır. Ahmet Yaşar Ocak'ın belirttiğine göre Türkiye'deki Hızır- İlyas ortak adına ayrılmış üç makamdan birisi Sinop'tadır. Diğer makamlar, Amasya ve İzmir'dedir. Ocak, Seyyah İbn Battuta'nın, Anadolu seyahatinde Sinop'a uğradığını, orada bulunan Hıdırellez mevkiini tespit ettiğini bildirir (Ocak, 2007:136). İbn Battuta, sahilden denize giren burnun üstünde bir dağ olduğunu, buna çıkmanın zorluğunu anlattıktan sonra şunları belirtir;

Burada on bir köy vardır. Bunlar Müslümanların zimmeti altında yaşar. Tam tepede kurulu zaviye Hızır İlyas adıyla bilinir. Burada her zaman bir zahit vardır. Hemen yakınında bulunan bir kaynak başında yapılan duanın mutlaka kabul edileceğine inanılır. Dağın eteklerinde ise Peygamberimizin mübarek arkadaşlarından Bilâl Habeşi'nin kabri mevcuttur. Oracıkta kurulu tekkede gelen geçene yemek verilir (İbn Battuta, 2000:442).

Bugün bu mevki "ada" olarak da adlandırılan "Boztepe Burnu" dur. "Hıdırlık Tepesi" olarak gösterilen mevkide esasen Selçuklu Dönemi Çepni Türklerinden Emir Gazi Tayboğa yatar, ancak onun yerine halk burayı Seyit Bilal Türbesi olarak bilir (Yıldırım, 2010:9). Hızır İlyas zaviyesinin Boztepe yakınlarında askerî alan idaresinde olabileceği ileri sürülmektedir (K.K.1). Yakın zamana kadar bu yapıya ait iki duvar kalıntısı gelebilmişken bugün yerini belirlemek neredeyse imkânsızdır (K.K.2). Zaviyenin üç taraftan denizlerle çevrili ve yarımada hâkim bir konumda inşa edilmiş olması Hızır'ın suların hâkimi ve gemicilerin koruyucusu olarak bilinmesiyle açıklanır (Durma, 2013:5). Sinop kent merkezinde geçmişte hem kültürel mekânıyla hem de anlatılarıyla zengin bir birikimi yansıtan Hıdırellez'in bugün için önemi azalmış görünmektedir.

Sinop, coğrafi konumu nedeniyle çevre illerle yoğun etkileşimde bulunmayan bir bölge olsa da il merkezinin ilçelerden daha heterojen yapıda oluşu; ortak bir amaç etrafında birlikte olmanın daha nadir ortaya çıkmasına ve merkezde değişimin nispeten daha hızlı yaşanmasına yol açmıştır denilebilir. Hıdırellez kutlamaları için de benzer bir durum

söz konusudur. Merkezdeki Hıdırellez kutlamalarının zaman içinde Bektaşâğa köyüne taşındığı, böylece kent kültüründen Hıdırellez'in uzaklaşmaya başladığı gözlemlenmektedir. Kutlamayla ilgili boşluğun merkeze bağlı Bektaşâğa köyü Hıdırellez şenliğiyle doldurulduğu söylenebilir. Sinop'un yerli halkı her sene Bektaşâğa Panayırı ve Hıdırellez kutlamasına katılmaya devam etmektedir.

Bölgede yapılan gözlem ve mülâkatlarla Bektaşâğa'da Hıdırellez'in dikkat çeken noktalarının değerlendirilmesi mümkün olmuştur. Kutlama, diğer ilçelerden farklı olarak Sinop dışından gelenlerin de kolayca dâhil olabildiği türdedir. Sinoplu olmayan pek çok insanın da katıldığı en kalabalık kutlamadır denilebilir. Diğer ilçelerdeki Hıdırellez şenlikleri ulaşım, organize olma gibi sorunlar nedeniyle daha içe kapalı bir yapıda olup en fazla civar köylerden gelen Sinopluların katılımıyla kalabalık sayılara ulaşır. Bektaşâğa Hıdırellezi'ndeki insan çeşitliliği, şenliğin içeriğine, yapısına da yansımış görünmektedir. Burada kutlama, hemen her türden insanın katılımının mümkün olduğu, yeni beğeni ve ihtiyaçlarla biçimlenmiş bir organizasyona dönüşmüştür. Bu organizasyonda belediye ve muhtarlık görev almaktadır. Kutlama, kimi zaman gelenekte olduğu gibi 6 Mayıs'ta, kimi zaman muhtarlığın belirlediği bir tarihle mayıs ayı içinde herhangi bir günde gerçekleştirilmektedir (K.K.2). Daha çok Hıdırellez günü içine yerleşmiş olan panayır esas tutulmaktadır (K.K.2). Dolayısıyla Hıdırellez'de 5 Mayıs gecesi ve 6 Mayıs gününe ilişkin pek çok uygulama kaybolmuştur. Bir gece önceden dilek tutmak, o gün temizlik yapmamak, sütü yoğurtsuz mayalamak, yeşil koparmamak, Hıdırellez mânisi söylemek gibi pek çok ritüel, ancak sorulduğunda hatırlanmaktadır. Böyle bir durum Hızır kültürünün ve Hızır'la ilgili ritüellerin daha geniş ve kapsayıcı düşünüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Ali Abbas Çınar'ın belirttiğine göre Hızır zamansızdır, yaşanan her gün Hızır'ındır. Her zaman ve mekân ona aittir (Çınar, 2020:73). Diğer taraftan bahsi geçen uygulamalar giderek azalmışsa da yerli halkın ihtiyaçları doğrultusunda, Hıdırellez'in yanı sıra kurulan panayır, Hıdırellez kutlamalarının sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Diğer taraftan panayırın devamlılığında da Hıdırellez'in katkısı olmuştur. Panayırda yöresel yemeklerden kuzu tandır, sırik kebabı, kabaklı börek, gözleme yapılıp satılmaktadır. Ayrıca giyim eşyaları, mutfak gereçleri ve yöresel bal, pirinç, kestane gibi diğer ürünler de yer almaktadır. Bu durum Hıdırellez'in hazırlanan yiyecekleri hep birlikte yeme, ortak bir amaç etrafında bolluğu ve bereketi artırma veya paylaşma gibi bugün ve gelecek için vazgeçilmez değerlerini günün koşullarına uyumlu hâle getirerek yaşatmak anlamına gelir. Panayır, özellikle yeme- içmenin devam ettirilmesinde etkilidir. Kimi zaman da Hıdırellez'den birtakım âdetler panayıra dâhil olmuş görünmektedir. Örneğin yumurta boyamak Hıdırellez'de sık rastlanan bir âdet olup panayırdaki da sembolik olarak sürdürülmektedir. Boyanmış yumurtalar para karşılığı iki rakip tarafından tokuşturulmakta, yumurtası kırılan taraf her seferinde yeni bir yumurta satın alarak oyuna devam etmektedir (K.K.3).

Panayırdaki satış yapan pek çok tezgâh sahibi, çoğunlukla Sinop dışından gelmektedir. Panayır alanının tezgâh açacaklara kiralanması, belli bir düzen içinde tezgâhların sıralanması, en yoğun saatlerin plânlanması, tezgâh açanların ihtiyaçlarının karşılanması, ulaşım araçlarının organizasyonu, davul ve zurnanın meydana kutlamaya katılması bölgenin idarî yetkililerince sağlanmaktadır. (K.K.3). Bu düzenlemelerin tümünün yıllardır aksa-madan yürütülmesi panayıra ve Hıdırellez'e olan ilgiyi canlı tutmuştur.

Özdemir'e göre Hıdırellez inanç boyutuyla bilinen niteliklerinin yanı sıra kültürel pek çok unsuru barındıran bir eğlencedir de. Bir bahar bayramı olan Hıdırellez'i hem dinî pratikler hem de düzenlenme zamanındaki belirlilik gibi törenin tarihî-kültürel geçmişiyile

İlgili unsurlar oluşturur. Ancak Hıdırellez, esasta bir kutlama törenidir, eğlencedir ve sosyo-kültürel gösterimin en az ilki kadar önemli bölümünü oluşturur (Özdemir, 1999:31). Hıdırellez'in yapısında rastlanan eğlenme amacını karşılamaya yönelik kazanç amaçlı oyunlar yumurta tokuşturma ile sınırlı değildir. Kaynak kişilerce belirtildiği üzere panayır süresince bölgede bulunan gezici grupların oynattığı oyunlar da artık âdet hâlini almış görünmektedir. Bunlar, özellikle erkeklerin rağbet ettiği çember atma, hedefi vurma, oyuncak kazanma gibi şans ve beceri oyunlarıdır. Bektaşağa Hıdırellezi'nde sallıncakta sallanma, niyet mânisi çekme, yarış yapma (Artun, 1990:1-23) gibi ritüel anlamlı eğlencelere rastlanmamaktadır, ancak mekâna dair nitelikler ve buna bağlı uygulamalar kutlamanın öne çıkan yanlarıdır.

Hıdırellez öncelikle mekânıyla anlam taşır, güne ilişkin her tür uygulama; oyun, yemek, eğlence çoğunlukla mekânın biçimlendirmiş olduğu kültürel unsurlardır. Hıdırellez, genellikle yüksek bir tepe, ağaçlık veya sulak bir alanda su ve karanın birleştiği yerde kutlanır. Halk arasında bu yerler "Hıdırlık mevkii" olarak bilinir. Ateş, ata ve su kültü ile birleşen Hıdırlık tepesi- mevkii, Hıdırellez'in bağlı olduğu mekândır (Çay,1990:20). Hızır ve İlyas ile ilgili anlatımlarda denizi ve karayı temsilen ikisinin buluşması bolluğu ve bereketi getirir. Diğer yandan dilek dileme ve dua etme, çoğunlukla aynı zamanda burada yaptığı düşünülen bir evliyanın ya da velînin mezarının etrafında gerçekleşir. Evlenmek, çocuk sahibi olmak, hastalıktan kurtulmak isteğine ait dua ve dileklerin bugün Hızır'ın ya da bir velînin yardımıyla Allah katına ulaşacağına inanılır (K.K.2). Bu bağlamda, Hıdırlık adı verilen alanlar sözü edilen nitelikleriyle bir gruba ya da bir kültüre ait olma bilincini de sağlayan mekânlardır (Gürçayır Teke, 2016:46). Sinop'ta Hıdırellez kutlaması yapılan mekânlar da katılanlar için bir gruba ya da kültüre aidiyet manasında olumlu psikolojik etki yaratmaktadır. Hıdırellez kutlama mekânları öncelikle bölge insanının kabul ettiği benimsediği alanlardır. Her yıl aynı alanda hatta aynı kişilerle birlikte olmak bu etkiyi kuvvetlendirmektedir. Metin Ekici'ye göre Hıdırellez göçebe ve hayvancı hayatın sonrasında biçimlenen yerleşik ve bitki kültürüne dayalı yaşamın yansımasıdır (Ekici, 2015: 47-48) Belki bu nedenle de Hıdırellez kutlamalarının yerleşik mekânı ve bu mekâna ait ortak paylaşımlar önemli hâle gelmektedir.

Hıdırellez'in başka bir yönü, panayırın sosyal iletişimsel anlamıdır. Belediye tarafından, köyün ağaçlık alanı ve geniş bir düzlüğü, panayıra ve panayırın tezgâhlarına ayrılmıştır. Mekânsal genişlik, panayırın ihtiyaç karşılama işleviyle ilgili olduğu gibi tabiata çıkmak, tabiatın canlanışına dâhil olmak, sosyal iletişim kurmak, haber almak, evleneceği kişiyi seçmek, hatta kaçarak evlenmek gibi pek çok amacı da içermektedir.

Bektaşağa'da Hıdırellez, panayır ve yerli halkın çabalarıyla sürdürülen, ekonomik işlevlere de sahip bir kutlama olarak biçimlenmiştir. Katılımın yoğunluğu, belediye ve muhtarlığı aktif hâle getirmiş; böylelikle hem bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlanmış hem de Hıdırellez'in devamlılığı mümkün olmuştur.

Bektaşağa Hıdırellez'i dışında şehre bağlı pek çok ilçede ve köyde Hıdırellez töreni gerçekleştirilmektedir. Bunların çoğunda, yukarıda değinildiği gibi Hıdırellez, yüzyıllardan beri sürdürülen uygulama, âdet ve inanmaların iç içe olduğu şekilde, yalnız Hıdırellez temasıyla kutlanmaktadır. Özellikle Türkeli ilçesi, Yusuf köyü Hıdırellez şenliklerine dair yapılan mülakâtlarda Hıdırellez'in kapsamlı ve zengin bir içerikle kutlandığı görülmüştür. Dîvan² köylerin katılımıyla oldukça kalabalık şekilde kutlanmaktadır. Kaynak kişinin belirttiğine göre katılan köyler arasında Yusuf köyü başta olmak üzere Türkeli merkezi, Sinop merkezi, Ayançeşmesi, Posof, Emralı, Helaldı, Çerkez, Güzelkent köyleri

törene katılmaktadır (K.K.4). Buradaki Hıdırellez; keşkek kazanlarının yan yana kurulup kadınlarca kaynatıldığı, güreş müsabakalarının yapıldığı, köçeklerin davul ve zurna ile eğlenme yolu açtığı, bir ziyaret makamı etrafında, yüksek bir tepede kalabalığın bir araya geldiği bir kutlamadır. Katılan halkın çoğu bölge insanıdır; köylerden gelenler yemeklerini birlikte hazırlayıp birlikte yemektir. Yusufçu köyündeki uygulamaların her biri pek çok detayı içinde barındırmaktadır. Dikkat çeken birkaçına kısaca bakmak mümkündür.

Bölgeye özgü olarak Hıdırellez için evlerde yapılan pirinçli kabak böreği, kül çöreği sık rastlanan yiyeceklerdendir (K.K.5). Evlerde hazırlanan kestane dizilerini Hıdırellez’de yeme âdeti yaygındır (K.K.6). Ancak Yusufçu Hıdırellez şenliklerinde başlıca yemek keşkektir. Hıdırellez’den bir gün önce keşkek kazanları ve malzemeleri köylüler tarafından imece usulü hazırlanır, Hıdırellez sabahı erken saatlerde kadınların her biri kendi usullerine göre keşkeğini yapmaya başlar. Hıdırellez günü tavuklu, etli, sade, fasulyeli, manda tereyağı ile soğanlı, soğansız, mısırlı pek çok keşkek çeşidiyle karşılaşılmaktadır (K.K.7). En çok hangisinin tükendiğinin takibi, kadınlar arasında açık edilmeyen bir rekabeti de göstermektedir (K.K.8).

Keşkeğin hazırlanışı ve pişirilmeye başlanmasında bazı pratiklere rastlanmaktadır. Dua ederek kazanı ağır ağır karıştırma, bolluk bereket dileme, gelenleri boş çevirmeme, pişmemişse geleni bekletmeme bunlar arasında sayılabilir (K.K.9). Tüm bu âdet ve uygulamaların nedeni, keşkeği yapan kimselerin evi, ailesi ya da kendisi için dua almak istemesidir. Hıdırellez’de dileklerin ve edilen duaların kabul edileceği inancı tüm katılanlar için ortaktır denilebilir. Kaynak kişi keşkek yaparken şöyle dualar edildiğini bildirmektedir: “Ya Rabbim, Allah rızası için geldik buraya. Bereketi bol olsun. Allah dualarımızı kabul etsin, bütün Müslüman kullarına nasip etsin” (K.K.7).

Hazırlanan yiyecekler arasında, keşkeğin dışında kestane pişirmek, yumurta haşlamak yaygındır. Ayrıca ıspanak ve kabaktan yapılan “çıkarım” adı verilen börek, bu güne özgüdür. Bu börek, kabak ve pirinç karışımından ya da ıspanaktan oluşan harcın yufka katları arasına konulup sarılmasıyla yapılır. Diğer günlerde beş ya da altı yufkadan yapılan çıkarım böreği, Hıdırellez’e özgü olarak üç yufkadan yapılır. Getirilen börekler katılanlara dağıtılır, birlikte yenir (K.K.4).

Kutlamanın yapıldığı mekân, yüksek, ormanlık bir bölgedir. Merkezinde bir veliye ait olduğu düşünülen etrafı taş duvarla çevrili mezar bulunmaktadır. Kaynak kişilerin belirttiğine göre buraya “türbe yapmaya” gelinmektedir (K.K.10). “Anlatılana göre burada yatan, şehitlik mertebesine erişmiş bir zattır. Kendisini gece görenler vardır, çok uzun boylu, beyaz sakallı, Allah yolunda bir kimsedir. Mezarında her gece ışık yanar. Hıdırellez’de burada İhlas suresi üç kez, Fatıha suresi bir kez okunur” (K.K.7, K.K.9). Hıdırellez’de ya da yağmur duasına çıkıldığında bu mezar ziyaret edilir; dua edilir, Kur’an okunur. Dilek ve şifa dileme ritüellerinden biri, bu velinin makamında gerçekleştirilmektedir. Genellikle çocuğu olmayan ya da ölenler, hastalar, ya da hamile olanlar dua edip dilekte bulunurlar. (K.K.11). Aynı şekilde genç kızlar da dilek dilemektedir. Mezarın çevresine taş parçaları yapıştırmaya çalışılmakta, taş yapışır, düşmezse dileğin kabul edileceğine inanılmakta, aksi ise dileğin gerçekleşmeyeceğine yorulmaktadır.

Gençlerin eğlenmesine olanak sağlayan unsurlardan biri davul, zurna eşliğinde oynamaktır. Hem dans eden hem davul zurna çalan köçekler, Hıdırellez alanını dolaşarak katılanları oyuna teşvik ederler. Geçmişte ayrıca, genç kızların kendi aralarında türkü ve mâni söylediği bildirilmektedir. Bunlardan iki örnek şöyledir:

Yatma yeşil çimene,
Uyur uyanamazsın,
Verme beni ellere,
Sonra dayanamazsın.

Geminin direğine,
Sarıldım bileğine,
Ateş mi koydun yârim,
Giderken yüreğime (K.K.12).

Eğlenme kısmına dâhil edilebilecek bir başka örnek “zorbana”³ adlı, Sinop’un pek çok bölgesinde bilinen oyundur, bugün nadiren rastlansa da en iyi hatırlanan oyundur. Hıdırellez’de yaygın olan salıncakta sallanmaya benzeyen, aşağı yukarı hareketi içeren bir oyundur. Bunların dışında geniş katılımlı karakucak güreşleri, şenliğin büyük bölümünü kaplamaktadır. Güreş ağasının ve cazgırın da bulunduğu, salavatlamaların söylendiği küçük, orta, baş altı, başpehlivanların meydana çağırıldığı, övgü ve cesaretlendirme içeren mânilerin söylendiği güreşler aynı zamanda köy için bağış toplanmasına da vesiledir. İstanbul ya da yurt dışında bulunan gurbetçilerin yaptığı bağışlar, muhtarlık tarafından köyün ihtiyaçları için kullanılmaktadır (K.K.13).

Yusuflu köyü Hıdırellez töreni, hem sözü edilen âdet ve ritüelleriyle, hem de mekânıyla yöresel niteliklerini koruyan bir kutlamadır. Bunların sürdürülmesinde geleneksel bilginin taşıyıcısı ve aktarıcısı kadınların önemli bir rolü vardır. Her bir uygulamanın nasıl gerçekleştirileceği, hangi yol ve yöntemlerin kullanılacağı bilgisi köyün kadınlarının ve onların yanında yetişen genç kızların hayatında canlı olarak var olmaya devam etmektedir.

Sinop’un Ayancık ilçesi ve köylerinde Hıdırellez şenlikleri belli bir merkezde belli bir zamanda yapılmaktan ziyade, birçok köyde ayrı ayrı kutlanmakta, bu da Hıdırellez kutlamalarının çeşitlendiğini ve neredeyse mayıs ayı boyunca şenliklerin devam ettirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte bölgede Hıdırellez için hazırlıklar, yerine getirilmesi gereken uygulamalar ya da günle ilgili kaçınılmalar ortaktır.

Ayancık Yenidoğan köyünde, kadınlardan oluşan grupla yapılan mülâkatlar sonucu konuyla ilgili şöyle bilgiler elde edilmiştir:

Bizler Hıdırellez’de Kur’an okuruz, evde namazımızı kılarız, keşkek yaparız, kestane dizinleri hazırlarız, ipe dizer, boyunlarına asar, yerler, yumurta haşlarız.” (K.K.14) “Salıncağa binersen günahlar af olurmuş, ip atlarlar, süte maya koymadan yoğurt olur. Mayasız tutar. O maya kesilmez, saklanır, çoğaltılır, bir yıl kullanılır. Hıdırellez öncesi iş yapılmaz, yeşil kopmaz. Oyun oynayan gençler olur, güreş yaparlar. Başka köylerden güreş yapmaya gelirler. Gökte hiç bulut yoksa Hızır geçti anlamındadır. O zaten göstermez kendini. O gün kapıya geleni çevirmezsin. Evde yağ yakılırdı, tereyağ kokutulurdu. Eğer gökte hiç bulut yoksa banyo yaptırmazlardı alacalı olursun diye. Su döktüğün yer beyaz kalırmış. Hıdırellez’de tatlı kabaktan yetiştirilir, böreği yapılır (K.K.11).

Kaynak kişilerin verdiği bilgiler Hıdırellez’in ritüel yanıyla ilgili olup Hıdırellez gününün nasıl kutlanması gerektiğine yönelik halk bilgisini içerir. Uygulamaların da yine daha çok kadınlar, onların kızları ya da torunları tarafından icra ediliyor olması, geleneğin bir nesilden sonrakine aktarımının doğal ortamda gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Ayancık’ta Hıdırellez’in yapıldığı mekânlar, çeşitlilik göstermekle birlikte, geçmişte çoğunlukla dağ tepeleri ya da ormanlık alanlar ve burada bulunduğu belirtilen velî ma-

kamlarıdır. Hıdırellez töreninin geçmişte yapıldığı mekânlardan biri bölgede bulunan Ya-taktaş türbesidir. Kaynak kişinin konuyla ilgili belirttikleri şöyledir: “Bu türbede Hıdırellez duası yapılırdı. Etrafı taşla çevrili bir yerdir. Oraya gidilir, keşkek kazanları kurulurdu. Türbenin etrafında dolanırdık, güneşli de olsa yağmur yağardı (K.K.15).

Bir diğer mekân Sırça Bey Türbesi’dir, ormanlık, dağlık bir bölgededir. Kaynak kişiye göre Hıdırellez’de şenlikten ziyade dua etmek istenir. Buradaki zat, din dışı davranışları cezalandırır (K.K.16). Cici Dağı da Ayancık merkezde geçmişte Hıdırellez duasının yapıldığı yerlerdendir. Bu mekânla ilgili kaynak kişinin aktardıkları şöyledir:

Şu karşımızdaki Cici Dağı’nda kim olduğu bilinmeyen bir ermişin mezarı vardı, şimdi lağvoldu, artık gidilmez. Burada Hıdırellez zamanı keşkek pişirilip dua edilirdi. Yumurta tokuşturulurdu. Bizde mısır keşkeği meşhurdu. Yoğurt getirirlerdi bakraçlara dökülür, beraber yiyip içilirdi. Çocuğu olmayan dilek diler. Çaput bağ-larlardı. Evlenmek isteyen dilerdi. Şimdi Hıdırellez burada, merkezde yapılır (K.K.17).

Dağların yüksek kısımları, ormanlık bölgeler tarihte birçok medeniyet ve kültürün tören ve ritüelleri gerçekleştirmek için kullandıkları ortak alanlar olmuştur. İslamiyet ön-cesi dönemin izleriyle bağlantılı olarak Hıdırellez’de yüksek bölgelerin dua etmek, dilek dilemek için tercih edilmesi de aynı şekilde yaygındır.

Kaynak kişilerin aktardıklarından anlaşıldığı gibi Hıdırellez, mekâna ait nitelikleri bakımından köklü bir kaynaktan beslenmekle beraber daha çok İslamiyet’in bilgi ve uy-gulamaları ile biçimlenmiştir. Mekânsal değişimler bunun sembolik göstergesidir. Örnek olarak; Zaviye köyü Hıdırellez kutlamaları yüksek bölgelerden merkeze taşınmış, burada bulunan “Cüneyd- i Bağdâdî Türbesi”nde 6 Mayıs günü yapılmaya başlanmıştır. Bu günde keşkek yapılmasının yanı sıra “adak kurbanı kesildiği” ve pişirilip dağıtıldığı be-lirtilmektedir. Ku’ran okuyup dua edildikten sonra tören tamamlanmaktadır (K.K.18)

Hıdırellez mekânının zaman içinde değişmesinin nedeni olarak bölgede insan nüfu-sunun azalması gösterilmektedir. Köyde yaşayan insan sayısının azalması sonucu eskisi gibi diğer köylerle bir araya gelinemediği bu nedenle Hıdırellez kutlamalarının eski gör-keminin azaldığı belirtilmektedir. Kaynak kişilerden İbrahim Çelik: “Artık bugün Hıdı-rellez duası köyün merkezinde yapılır. Köylerde kimse kalmadı. Yurt dışından gelenler olur bazen. İki üç divanın merkez camisi vardır. Bir araya gelirlerdi. Herkesin kendi ca-misi olunca dağıldı gitti” (K.K.15). Sözleriyle durumu açıklamaktadır.

Ayancık’ta geçmişte birçok köyün birlikte hazırlandığı Hıdırellez’in birleştirici ni-teliği yavaş yavaş bölge insanının merkezi alanlara, büyük şehirlere ya da yurt dışına göç etmesiyle zaman zaman kesintilere uğramıştır. Ancak muhtarlar, köylerin önde gelen ai-leleriyle büyük şehirlerde bulunan Sinoplulara ait derneklerle, vakıflarla ya da ilçe bele-diyesiyle bağlantı kurarak, Hıdırellez için toplanılmasını mümkün hâle getirmişlerdir. Bu nedenle baharda memleketlerine dönecek olan Ayancıklılar için ortak bir zaman belirlen-meye çalışılmaktadır. Dolayısıyla Hıdırellez 6 Mayıs’tan sonraki bir günde kutlanabil-mektedir. Kimi zaman da köyler birbirini takip edecek şekilde mayıs ayı içinde tören yapmaktadırlar. Kestanelik köyü muhtarının kutlamanın zamanıyla ilgili olarak: “Hıdı-rellez’i Abdülkadir köyünün peşinden yapacağız, 24 Mayıs’ta. Baharın başlaması demek artık” (K.K.19) sözleri, durumu örneklemektedir.

Hıdırellez’in bir gün sonrası ya da bir gün öncesi yapılan törenlere de bölgede rast-lanmaktadır. “Kurtboğan Günü” bunlar arasında sayılabilir. Ayancık Zaviye köyünde 6 Mayıs gününde Hıdırellez töreni yapıldıktan bir gün sonra 7 Mayıs’ta Kurtboğan adı ve-rilen mevkide “Kurtboğan Günü” kutlanmaktadır. Bölgeye ait bir efsane, güne de adını

vermektedir. Efsaneye göre dağda bir kadının küçük çocuklarına kurt saldırmak üzeredir, o anda topraktan bir el çıkar ve kurdu yakalayıp boğar. Ama el dışarda kalır, çünkü kanlıdır artık. Birkaç kez gömülse de tekrar çıkar, sonunda imam gelip eli yıkar, abdest aldırır, ancak o zaman topraktan artık çıkmaz. Mayısın 7'si değişmez, Kurtboğan Günü'dür (K.K.20). Ayancık'ta Kurtboğan Günü'nün de Hıdırellez'e dâhil edilmesi Hıdırellez'in daha çok makam ziyareti, dua etme gibi inanç ağırlıklı olmasıyla ilgilidir. Kurtboğan günü Hıdırellez'in eğlenme, şenlik yapma yönünü içermektedir. Kaynak kişi, Kurtboğan Günü'nün yeme -içme, güreş tutma, davul zurnayla oynama günü olduğunu belirtmektedir (K.K.20). Hıdırellez eğlenceleriyle ilgili bir başka âdet geçmişte kadınlar arasında yapılan "kacak naynası"dır. Bugün nadiren rastlanmakla birlikte geçmişteki Hıdırellez kutlamalarında köçeklerin ve davul zurnanın yerini tuttuğu söylenebilir. Kaynak kişi, kacak naynası ile ilgili şunları belirtmektedir; "Kacak naynası, oyuna davet gibidir. Kendi ritmi vardır. Tefe vurulur, kendine has oynama şekli vardır. Oynayan kadınlar peştamal giyerdi."(K.K.21)

Hıdırellez'de güreş dışında eğlence olmadığını sıklıkla vurgulanması törenin inanç boyutunun ağır bastığını göstermektedir. Mülâkatlardan elde edilen bilgiye göre Ayancık'ta Hıdırellez için camiye gitmek, Hıdırellez meydanına gelmeden önce namaz kılmak, tekke ziyareti yapmak, Kur'an okumak, dua etmek yaygındır.

Sinop'un Gerze ilçesinde Hıdırellez günü diğer bölgedekilerle büyük oranda benzerlik gösterir. Hacıselli, Yakadibi, Çeçe Sultan köylerinde yapılan Hıdırellez kutlamalarında da yine keşkek yapıp dağıtmak, güreş müsabakalarını izlemek, Kur'an-ı Kerim okumak, Çeçe Sultan Türbesi'nde taş yapıştırmak suretiyle dilek dilemek yaygındır (K.K.23, K.K.24).

Bölgede Hıdırellez Ayancık'ta olduğu gibi farklı günde de yapılabilmektedir. Kaynak kişi, İstanbul'dan, derneklerden halkın geldiğini, onların geleceği zamanın beklendiğini bildirmekte ve şunları eklemektedir: "Çoluk çocuk herkes katılır, tarihten beri vardı ama önceden köyde kendi arasında olurdu. Şimdi davet edilir, belediye başkanları, önemli kişiler davet edilir. Bilinen başka yerden güreşçiler çağırılır. Sen beni görüyon, ben seni görüyorum, güzel olur, herkes hoşnuttur. İleri geri sarkıtılır tarihi (K.K.6).

Gerze'de Hıdırellez'in bir gün öncesinde de tören yapılmaktadır. Bu güne "Hak Hızır Günü" adı verilmektedir. Hak Hızır Günü kaynak kişiye göre perşembe gününe denk getirilir, bir gün sonrasında da Hıdırellez yapılır. Hak Hızır Günü camiye gidilir, namaz kılınır, dualar edilir. Ertesi gün de açık alanda Hıdırellez'e katılır (K.K.22).

Çeçe Sultan, Gerze'de Hıdırellez'in geniş katılımı kutlandığı türbedir. Halk arasında Horasan erenlerinden biri olarak kabul edilen Çeçe Sultan ile ilgili çok sayıda efsane mevcuttur. Hıdırellez töreni sırasında bu anlatılar tazelenmekte, yaşlılar tarafından, bir araya gelen topluluğa anlatılmaktadır. Hem Ayancık'ta hem de Gerze'de menkıbevi şahsiyetlerle ilgili anlatımlar Hızır aleyhisselam ile ilgili anlatımların yanına eklenmiş olarak Hıdırellez'e dâhil edilmiştir.

Boyabat ilçesinde Hıdırellez kutlamaları belediyenin yaptığı organizasyonla devam etmektedir. Şenliğin yapıldığı mevkiler arasında Kalebağı mesire alanı bulunmaktadır. Doğuca, Daylı gibi köylerde ise ermiş sayılan kimselerin makamları ziyaret edilerek şenlikler yapılmaktadır. Boyabat sırık kebabı, keşkek, bulgur pilavı, haşlama et, şenlikte hazırlanıp dağıtılır. Merkezde, Hıdırellez'le birlikte başlayan Boyabat Panayırı ve karakucak güreşleri bölgenin maddî gelir sağlamasında etkilidir (K.K.23, K.K.24).

Buraya kadar yapılan çalışmalardan elde edilenler göstermektedir ki hemen tüm ilçelerde Hıdırellez, zengin bir içerik ve çeşitlilikle kutlanmaktadır. Buralarda bir araya gelen insanlar için Hıdırellez'in anlamı kimi zaman "türbe yapma" kimi zaman dua etmedir. Hıdırellez, Sinop'un büyük kısmında bir ermiş kabul edilen kişi ve ona ait anlatılarla yaşatılmaktadır. Pek çok bölgede olduğu gibi Sinop'ta da eğlenmeye yönelik uygulamalar dinî uygulamaların gerisinde kalmıştır. Cami, mezarlık ve türbe etrafında yapılan etkinliklerde eğlenceden ziyade ibadet pratiklerinin öne çıktığı görülmektedir (Sağır, 2021:212). Aynı zamanda güreş müsabakaları, keşkek hazırlama, köçeklerle eğlenme de Hıdırellez'in mekânıyla bütünleşmiş, gelenekte canlı şekilde yaşatılan unsurlardır. Bugün canlı şekilde sürdürülmelerinin temel nedenlerinden biri, yukarıda söz edildiği gibi Hıdırellez mekânlarının değişen zamana gösterdiği uyumla yenilenebilmiş olmasıdır.

Sinop köylerinde daha çok köyün kendine has menkıbevi anlatımları ve ermiş sayılan kişileriyle birleşen Hıdırellez mekânlarına rastlanmaktadır. Çoğu kaynak kişi zaman içinde Hıdırellez yerinin değiştiğini belirtmektedir. Ancak bu, kaynak kişilerden Erdoğan Özkök'ün aktardığına göre yeni yerin halkın benimsediği, kabul ettiği kutsallık attığı bir alan olmasıyla mümkün hâle gelebilir (K.K.16).

Hıdırellez'in sürdürülebilmesinde diğer bir dikkat çeken nokta, töreni organize eden muhtarlıkların ve belediyelerin katkısıdır. Özellikle muhtarlar; Hıdırellez mekânının düzenlenmesini, güreş müsabakalarının organize edilmesini, güreş ağasının belirlenmesini, keşkek hazırlıklarının yapılmasını, Hıdırellez'le ilgili duyuru, davet, afiş vb. hazırlanmasını üstlenen kimselerdir. Belediyeler ise daha geniş kapsamlı kutlamalarda öne çıkmaktadır. Ulaşımın sağlanması ve yukarıda sözü edilen diğer organizasyon süreçlerini üstlenmektedirler. Bölge ileri gelenlerinden alınan maddi desteklerle edinilen gelir, tekrar bölge için kullanılabilir. Bu bakımdan Hıdırellez panayırları, güreş müsabakaları törenin gelir getiren önemli parçalarıdır. Aynı zamanda kutlamada yapılan gözlemlerde siyasi parti ileri gelenlerinin ya da seçim adaylarının şenliklere katılarak yerli halkla kaynaşma çabaları, Hıdırellez'e maddi ve manevi destek sağlamaktadır. Yapılan bağışlar bu çerçevede daha da artabilmektedir.

Sinop Hıdırellez şenliklerinin korunmasında ve sürdürülmesinde önemli unsurlardan bir diğeri de bölgenin geleneksel bilgiye sahip kadınlarıdır. Esasen pek çok törenin, anlatmanın ve ritüelin taşıyıcı ve aktarıcıları da kadınlardır. Kaynak kişilerden erkek olanlar törene hazırlanışta ve üstlenilen görevlerde kadınların aktif rol aldığına dikkat çekmektedirler. Hıdırellez'in hazırlık aşamasından yiyeceklerin yapılması ve dağıtılmasına, dilek dileme yöntemlerinden bolluk bereket için edilen dualara, oynanan oyunlara, söylenen türkü ve mânilere, Hızır aleyhisselam ve ermiş kimselerle ilgili anlatımlara dek pek çok bilgi ve pratik daha çok bölgenin kadınları tarafından anlatılmakta ve uygulanmaktadır.

Halkın kendi içinden kimselerce Hıdırellez kutlamalarını yeniden biçimlendirebilmesi Özdemir'in de belirttiği gibi "Özgünlükler ve farklılıklar çağında doğal, tarihî ve kültürel belleğin yaşatılması, görselleştirilmesi-gösterilmesi, somutlaştırılması-sunulması, çok yönlü istendik sonuçların elde edilmesini sağlayabilir (Özdemir, 2011:53). Bu sayede yapay olmaktan, taklit etmekten uzaklaşmak mümkün olabilir. Gelenek aktarıcısı kimselerin tespit edilip onların bilgi ve tecrübeleri ışığında güncellenmiş uygulamalar yaratmak devamlılığı sağlamak açısından gerekli görünmektedir.

Ayrıca gelenek taşıyıcısı ve aktarıcısı kimselerin canlı ortamda, yaşlı ve genç kuşakların birlikte paylaşımında bulunduğu bir alanda olması kuşaklar arasında sürekliliği müm-

kün hâle getirmektedir. Hıdırellez şenliklerinin bağlamı buna imkân tanımaktadır. Çocuklar ve gençlerin Hıdırellez kutlamalarına katılımı, yeni fikirlerle modern yaşayışın ürettiklerini sentezleyen kutlamalar için fırsatlar sunmaktadır. Buradan hız alan bir genişleme ulusal ve evrensel düzeyde kültürel mirasın bir parçası olan Hıdırellez'i daha görünür hâle getirebilir.

Sonuç

Sinop'ta Hıdırellez kutlamaları, yerel niteliklerini koruyan aynı zamanda bugünün insanının ihtiyaçlarına, beklentilerine cevap veren bir kutlamadır. Daha çok kutlama, bayram ya da tören olarak nitelendirilen Hıdırellez Sinop'ta özellikle ekonomik açıdan hareketliliğin sağlandığı bir dönemi karşılar. Hıdırellez mekânlarında panayırlara ya da satış yapma amacına yönelik yumurta, kestane satma girişiminde bulunanlara sıklıkla rastlanır. Alışveriş yapmak Hıdırellez'in doğasıyla uyumlayan bir durum gibi görünse de bu, hal-kın Hıdırellez gününün bereketinden yararlanma isteğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Bölgede Hıdırellez'in kutlandığı mekânlar ve buraya ait anlatmaların sadece Hızır-İlyas ile sınırlı olmadığı görülmektedir. Kutlama mekânlarıyla özdeşleşen velî kimselere ilişkin anlatmalar bugün daha yoğun olarak bilinmektedir. Cüneyd-i Bağdâdî, Çeçe Sultan gibi velî kimselere ait anlatmalar daha yaygın olarak bilinmektedir. Tarihte yaşamış kişilere dair anlatmaların tercih edilmesi ya da bazı ilçelerde Kur'an-ı Kerim'in okunmasıyla törenin tamamlanması bugünün bakış açısıyla uyumludur. Halk arasında genel eğilim "boş inanç" ya da "gerçek olmayan" uygulama ve anlatmaların geçmişte kaldığı yönündedir. İslami uygulamalardan uzaklaşmadan Hıdırellez'i kutlamak tercih edilendir.

Kutlamalar muhtarlığın girişimlerinin yanı sıra büyük şehirlerde ya da yurt dışında yaşayanlarca desteklenen ve onların aktif katılımıyla şenlik hâline dönüşen bir organizasyondur. Doğal süreç içerisinde organize olmak Sinop gibi göç veren bölgelerde geçmişteki kadar kolay değildir. Bu nedenle Hıdırellez hazırlıklarında ve kutlamasında yerel idareler rol almaktadır. Bu durum Hıdırellez'in daha geniş bir katılımı kutlanmasına olanak sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin Hıdırellez'in bir parçası olmaya başladıkları, onlar vasıtasıyla aile büyükleri ile küçüklerinin bir araya gelebildikleri görülmektedir.

Gurbetçilerin kutlamalara katılımını sağlamak Sinop'ta Hıdırellez'in tek bir güne bağlı kalmasını engelleyen nedenlerdendir. Bu durum 5-6 Mayıs gününe gerçekleştirilen ritüellerin azalmasına neden olmuştur. Bir yandan da neredeyse mayıs ayı boyunca Hıdırellez kutlamalarına farklı ilçelerde rastlamak mümkün hâle gelmiştir. Değişen yaşam biçimi kutlama zamanını da etkilemiş, Hıdırellez zamanı esnetilmiştir.

Sinop'ta Hıdırellez şenliklerinde özel anlam ve değer atfedilen mekânlar değişen zamana uyumlu olarak güncellenmiştir. Zaman içinde uğrak yer olmaktan uzaklaşan mekânlar terk edilmiştir, ancak bu değişikliğin gerçekleşmesinde bazı noktaların önemsendiği görülmektedir. Halkın çoğunluğunun bir araya gelebileceği bir yer olması aynı zamanda cami ya da türbe yakınında bulunması yeni mekânın kabul görmesinde etkilidir.

Tüm bu görünüm ortaya koymaktadır ki; mekânlara dair bilgi, değer ve pratiklerin çoğunlukla kadınlar tarafından aktarılıyor ve yeniden üretiliyor olmasının, bölgenin muhtarlık ve belediyelerinin kimi zaman da Sinoplularca İstanbul'da kurulmuş derneklerin başarılı organizasyon çalışmalarının törenlerin yaşamasında önemli katkıları vardır. Dolayısıyla Hıdırellez'in bugünün hayatında ve kent merkezlerinde yeniden yer almasında yerel halkın verdiği biçim ve anlamların göz önünde bulundurulması sürdürülebilirlik açısından değer taşır.

NOTLAR

1. FEF.1901.14-03 No'lu "Sinop İli Sözlü Edebiyat Ürünleri Üzerine Bir Değerlendirme" adlı Bilimsel Araştırma Projesi Sinop Üniversitesi tarafından desteklenmiştir. Yürütücüsü olduğum projenin araştırmacıları arasında Dr. Öğr. Üyesi Alpay Tırlı ve M. Ozan Özdemir yer almıştır.
2. Divan, taşra teşkilatında idarî ve malî açıdan kolaylık sağlamak amacıyla bazı köylerin bir arada düşünüldüğü nahiyeye benzeyen bir idarî üniteyi ifade eder. Özellikle Anadolu'da Selçuklu döneminde ve ardından ortaya çıkan beyliklerle Osmanlılar'da genellikle Batı Karadeniz Bölgesi'nde görülür (<https://islamansiklopedisi.org.tr/divan—nahiye>).
3. Zorbana oyunu, bir düzene hazırlandıktan sonra oynanan oyundur. Bunun için; uzun ve geniş bir ağaç gövdesi ortasından delindikten sonra, yere dikey olan bir başka kısa ağaç parçasına yatay olarak geçirilir. Böllelikle ağacın gövdesine karşılıklı oturanlar, denge sağlayıp aşağıya, yukarıya yükselip alçalarak sağa ya da sola dönerek oyunu oynarlar (K.K.21).

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar % 100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada yer alan görüşmeler 2020 yılından önce gerçekleştirildiği için etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

- K.K.1. Alaaddin Top, 62, Emekli, İlkokul Mezunu, Sinop Merkez (27. 06. 2017).
 K.K.2. Rahime Top, 62, Emekli, Ortaokul Mezunu, Sinop Merkez (27.06.2017).
 K.K.3. Hasan Ege, 65, Emekli, Lise Mezunu, Sinop Merkez- Bektaşağa Köyü (12.03.2015).
 K.K.4.Zehra Şeker, 77, Ev Hanımı, Okur Yazar Değil, Türkeli- Yusufu Köyü (26.03. 2015).
 K.K.5. Yeter Hazer, 46, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Boyabat- Alibeyli Köyü (04.05.2016).
 K.K.6. Dursun Alagöz, 78, Çiftçi, İlkokul Mezunu, Gerze- Yakadibi Köyü (25.03.2015).
 K.K.7. Naciye Kalafat, 74, Ev Hanımı, Okur Yazar Değil, Türkeli- Yusufu Köyü (06.05.2015).
 K.K.8. Zekiye Toprakçı, 70, Ev Hanımı, Okur Yazar Değil, Türkeli-Yusuflu Köyü (06.05.2015).
 K.K.9. Rahime Kalafat, 65, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Türkeli-Yusuflu Köyü (06.05.2015).
 K.K.10. Fatma Özdemir, 55, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Türkeli-Yusuflu Köyü (06.05.2015).
 K.K.11. Zariye Özkan, 64, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Türkeli-Yusuflu Köyü (06.05.2015).
 K.K.12. Fatiye Özcan, 48, Ev Hanımı, Lise Mezunu, Türkeli-Yusuflu Köyü (06.05.2015).
 K.K.13. Bahattin Kalafat, 68, Köy Muhtarı, İlkokul Mezunu, Türkeli-Yusuflu Köyü (06.05.2015).
 K.K.14. Halime Öztürk, 55, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu, Ayancık- Otmanlı Köyü (03.03.2016).
 K.K.15. İbrahim Çelik, 60, Köy Muhtarı, İlkokul Mezunu, Ayancık - İnalı Köyü (04.11.2015).
 K.K.16. Erdoğan Özkök, 52, Köy İmamı, Lise Mezunu, Ayancık-Göldağ Köyü (04.11.2015).
 K.K.17. Ramazan Yıldırım, 76, Çiftçi, Okur-Yazar, Ayancık-Merkez (11.11.2015).
 K.K.18. Selahattin Dülger, 65, Emekli, Ortaokul Mezunu, Ayancık- Zaviye Köyü (12.11.2015).
 K.K.19. Yaşar Karakurt, 58, Köy Muhtarı, İlkokul Mezunu, Ayancık- Kestanelik Köyü (12.11.2015).
 K.K.20. Kemal Demir, 60, Çiftçi, İlkokul Mezunu, Ayancık- Zaviye Köyü, (12.11.2015).
 K.K.21. Arif Eralp, Köy Muhtarı, İlkokul Mezunu, Boyabat- Gökçeagaçsakızı Köyü (15.10.2018).
 K.K.22. Mehmet Çelik, 76, Emekli, İlkokul Mezunu, Gerze- Yakadibi Köyü (25.03.2015).
 K.K.23. Şerafettin Gök, Emekli,72, İlkokul Mezunu, Boyabat Merkez (25.05.2016).
 K.K.24. Hüseyin Karaçay,60, Emekli, Lise Mezunu, Boyabat- Doğuca Köyü (26.05.2016).

KAYNAKÇA

- Artun, Erman. "Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği", *Halk Kültüründen Derlemeler*, Hıdırellez Özel Sayısı, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1990
- Çay, Abdulhaluk. *Hıdırellez Kültür- Bahar Bayramı*, Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1990.
- Çınar, A. Abbas. "Alevilerde Hızır Kültü ve Ritüelleri" *Milli Folklor*, 126 (Yaz, 2020): 63-74.
- Durma, Abdülhalim. *Evliler Şehri Sinop*, Ankara, 2013.
- Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî. *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Ekici, Metin. "Bergama Yöresi Hıdırellez Geleneklerinde Toplum ve Çevre Bilinci" *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 5, S.1,Yaz-2015: 47-48.
- Ocak, A. Yaşar. *İslam Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları. 2012.
- Oğuz, M. Öcal. " Çok Uluslu Hıdırellez: Sınırlılıklar ve Sorunlar" *Milli Folklor*, 125 (Bahar, 2020): 35-45.
- _____. "Folklor ve Kültürel Mekân", *Milli Folklor*, 76 (Kış, 2007): 30-32.

- Özdemir, Nebi. “Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları” *Millî Folklor*, 42 (Yaz,1999): 31-38.
- _____. “Kentlerin Gezgin İmgeleri veya Kent İmgeleri Giydirilen Otobüsler”, *Millî Folklor*, 89 (Bahar, 2011): 41-53.
- Sağır, Âdem. “Kültürün Yeniden Yorumlanması Olarak Hıdırellez: Göç, Ölüm, Kurban, Mezarlık (Kara-bük Örneği)”, *Millî Folklor*, 130 (Yaz, 2021): 204-2017.
- Teke Gürçayır, Selcan. “Değişen Kültürel Mekânlar, Dönüşen Gelenekler: Ankara’da Hıdırellez Kutlamaları ve Hamamönü Hıdırellez Şenlikleri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*. 2016: 4(1): 44-59.
- Yıldırım Fahri. *Sinop İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Sinop Gezi Rehberi*, Ankara: Ankamat Matbaa, 2010.